

Reili Argus

Tallinna Ülikooli eesti keele professor

Teel ainult eestikeelse õppe poole

Programm „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“

Projekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“ algatas Haridus- ja Teadusministeerium 2020. aastal eesmärgiga toetada muukeelsete õpilaste eesti keele oskuse arengut.¹ Programmi põhisuks oli võimaldada koolidel palgata ühe klassi juurde üks eestikeelne lisaõpetaja, pakkuda sellele õpetajale ja tema partner-õpetajale metoodilist pädevust tõstvat terviklikku nelja-aastast koolitusprogrammi Tallinna Ülikoolis. Ülikoolil oli peale koolituste pakumise võimalus kogu projekti kestel hinnata projektiklassides õppivate õpilaste eesti keele oskuse arengut.

Projekt kestis neli aastat ehk 2020. aasta sügisest 2024. aasta sügiseni. Esimesel aastal liitus programmiga 20 ning teisel aastal samuti 20 projektiõpetajat, kes õpetasid kas esimeses või teises klassis ning kelle klassis oli rohkem kui kaheksa eesti keelest erineva kodukeelega õpilast. Projekti-koolide hulka kuulus i) koole, kus õppetöö toimus eesti keeles, õpilased olid enamasti eesti emakeelega, kuid kus oli viimasel ajal suurenenud muukeelsete õpilaste hulk, ii) koole, kus õppetöö toimus eesti keeles, kuid kus enamik õpilasi oli mitte eesti emakeelega, ning iii) koole, kus õppetöö toimus suures osas vene keeles, kuid osa aineid õpetati eesti keeles. Õpilasi, kelle keeleoskuse arengut projekti jooksul jälgiti, oli kokku u 750.

¹ Vt ka Reili Arguse ülevaatelugu „Eesti keele õppe toetamisest mitmekeelsetes klassides“ (Oma Keel 1/2022); <https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2022/06/Argus.pdf>.

2020. a sügis   2021. a kevad   2021. a sügis   2022. a kevad   2022. a sügis   2023. a kevad   2023. a sügis   2024. a kevad

Joonis. Õpetajate metoodiliste oskuste ja õpilaste eesti keele oskuse arengu jälgimiseks kasutatud meetodid kogu projektiperioodi jooksul

Projekti käigus hinnati õpilaste eesti keele oskuse arengut kokku viiel korral ja nelja eri seiremeetodit kasutades (vt joonise nelja ülemist rida). Õpetajate metoodilisi oskusi ja tunnitegevusi analüüsiti kolmel korral, kasutades kolme eri meetodit (vt joonise alumine rida).

Iga keeleoskuse seiremeetod andis õpilaste eesti keele oskusest mõnevõrra erineva pildi, saadud tulemused võisid varieeruda ka testperioodide ja mõõdetud (osa)oskuste lõikes. Järgnevalt on esitatud kolme peamise hindamisvahendiga saadud kõige olulisemad tulemused ning kasutatud hindamisvahendi positiivsed ja negatiivsed küljed.

Õpilaste keelekeskkond ja eesti keele oskus projekti alguses. Õpetajate hinnang õpilaste keeleoskuse arengule

Projekti alguses täitsid õpetajad küsimustiku, milles andsid teavet iga õpilase koduse keelelise kasvukeskkonna kohta ning kus hindasid ka õpilaste eesti keele oskust kolmeastmelisel hindamisskaalal (oskus oli kas puudu, kujunemisel või omandatud).

Projektiga 2020/2021. aastal liitunud projektiklasside lastest kõneles u 70% kodus ainult vene keelt, 2021/2022. õppeaastal projektiga liitunud lastest oli ainult vene kodukeelega lapsi veidi rohkem, 76%. Lisaks kuulus projektiklassidesse eesti-vene kakskeelsetest peredest pärit lapsi ning u 10%

mõnd muud keelt või keeli kõnelevat last. Keeli, mida projektiklasside õpilased esimese keelena rääkisid, oli kokku 16 (inglise, ukraina, aserbaidžani, poola, urdu, joruba, soome, tatari, läti, ungari, armeenia, bulgaaria, hollandi, hispaania, türgi ja araabia keel). Projektiklasside kakskeelsed õpilased rääkisid kodus järgmisi n-ö keelte kombinatsioone: vene-ukraina, vene-tatari, vene-armeenia, eesti-inglise, eesti-türgi, eesti-aserbaidžani, eesti-bulgaaria, eesti-soome, eesti-inglise-vene, eesti-ungari-inglise, eesti-inglise-hollandi, eesti-inglise-araabia. Kokkuvõtlikult moodustasid aga ainult vene kodukeelega õpilased projekti õpilastest suure enamiku, rohkem kui kaks kolmandikku. Küsitluse tulemustest nähtus veel, et enamik mitte eesti emakeelega õpilastest hakkas regulaarselt eesti keelega kokku puutuma lasteaias, 41% vene keelt kõnelevatest lastest puutus eesti keelega kokku aga ainult koolis.

Õpilaste eesti keele oskuse hindamise küsimustikust ilmnnes, et 50% vene kodukeelega lastest ei räägi eesti keeles ise või saab öeldust aru ainult siis, kui see on öeldud väga aeglaselt ja selgelt, ning ainult u 25% kodus ainult vene keelt kõnelevatest lastest oskab eesti keeles väljendada lihtsaid soove, käske, keelde. Seega tuli projektiõpetajatel hakata tööle olukorras, kus pea pooled mitte eesti emakeelega õpilased ei osanud kooli tulles eesti keelt isegi mitte algtasemel.

Õpilaste keeleoskuse arengu hindamiseks kasutati õpetajate täidetavaid küsimustikke alates esimesest projektiaastast kokku neljal korral. Õpetajatel tuli viie palli skaalal (alates hinnangust „oskab väga hästi“ kuni hinnanguni „ei oska üldse“) hinnata õpilaste toimetulekut erinevates suhtlussituatsioonides, nt oskust väljendada käske, keelde, küsimusi, oskust kirjeldada oma peret, tuttavaid esemeid ja objekte ning väljendada kas mingi vormi või sõnaga kindlaid tähendusi, nt aega või kohta jne. Õpilaste keeleoskuse hindamisel **2022. kevadel** selgus õpetajate antud hinnangutest, et vene keelt kõnelevate laste eesti keele oskus on võrreldes projekti algusega veidi paranenud. Võrreldes 2020. aasta tulemustega on igapäevasuhtluses hakkama saavate laste hulk kasvanud 5% võrra ja vähenenud rohkem kui poole võrra nende laste hulk, kes õpetajate hinnangul ei saa eesti keelega igapäevasuhtluses üldse hakkama (muutus 69%-lt 13%-le). Üldine keeleoskuse muutus oli näha kõige paremini n-ö skaala alumises otsas: kõige olulisem oli muutus hinnangute „ei oska üldse“ puhul ehk märgatavalt oli vähenenud nende laste hulk, kes küsitust üldse midagi

ei osanud. Seega, venekeelse grupi lastest oli enim arenenud nende laste keeleoskus, kes projekti alguses ei osanud eesti keelt üldse.

2023. aasta kevade seire peamine tulemus oli see, et 2020. aastal projektiga liitunud ehk kolm aastat eesti keelt õppinud klasside õpetajate hinnangul olid õpilaste tulemused aasta jooksul paranenud mitteootuspäraselt vähe või mõnikord isegi halvenenud. Andmetest selgus, et projektiklassidesse oli vahepealsel ajal tulnud uusi õpilasi (nt Ukraina sõjapõgenikud) ja et nemad alustasid eesti keele õppimist hiljem, mõjutas see grupi üldist keskmist ning tekitas üldtulemuse, mille järgi laste keeleoskus oleks justkui halvenenud (hinnangute keskmise langus viiepallisel skaalal üks punkt). Samuti ei saa välistada, et õpetajad hindasid suuremaid õpilasi juba rangemalt ja tulemused n-ö jooksid õpilastel eest ära. Sellele näib viitavat ilming, kus peaaegu kõikide klassis olevate õpilaste tulemused olid võrreldes eelmise aastaga halvenenud ning seda ka siis, kui õpilasi ei olnud juurde tulnud ning ka õpetaja ei olnud klassis vahetunud. Kindlasti avaldasid mõnes klassis tulemustele mõju ka õpetaja vahetumisest tulenevad erisused hindamises, sest mõni õpetaja võis hinnata laste keeleoskust rangemalt.

2021. aastal alustanud projektiklasside õpilaste ehk kaks aastat eesti keelt õppinud laste tulemustes oli aga toimunud õpetajate hinnangul edasimineku pea kõikides hinnatud oskustes. Kõige rohkem oli arenenud vene kodukeelega õpilaste oskus kasutada eesti keelt igapäevasuhtluses, oskus jutustada lihtsamaid lugusid, oskus kirjeldada isikuid, kohti, olukordi ja olendeid ning oskus moodustada lihtsamaid lauseid.

Projektiklassides oli aga ka pärast kaht või kolme õppeaastat õpilasi, kes ei rääkinud eesti keelt üldse. Kolmanda aasta klassides leidis selliseid õpilasi 33 ja teise aasta klassides 29. Osaliselt oli tegu Ukrainast pärit sõjapõgenikega, hindamislehtedel olevate kommentaaride põhjal sai järeldada, et need lapsed moodustasid mittekõnelejatest veidi üle poole. Samas oli Ukrainast pärit laste seas ka selliseid, kelle eesti keele oskus arenes hästi ning pärast üht õppeaastat oli õpetajate hinnangul suurem osa nende hinnatud oskustest hinnatavad väitega „oskab vähe“ ehk „2“. Eesti keelt mitte üldse rääkivate laste hulgas leidis ka selliseid, kes olid erivajadusega. Seirele järgnenud semestril võeti need õpilased eraldi tähelepanu alla ning analüüsiti iga õpetajaga eraldi põhjuseid, miks õpilane eesti keelt ootuspäraselt ei omandanud.

Õpetajate hinnangute põhine laste keeleoskuse arengu hindamine osutus asjakohasemaks projekti alguses, lähtesituatsiooni kaardistamisel ja algse keeleoskuse hindamisel. Kolmanda ja neljanda aasta tulemused aga demonstreerisid õpetajate raskusi õpilaste arenevat keeleoskust adekvaatselt hinnata, peamiselt seetõttu, et vaatluse abil kindlate keelestruktuuride kasutusoskust või mingis kindlas suhtlussituatsioonis toimetulekut ongi äärmiselt keeruline kindlaks teha. Just seetõttu otsustati neljandal aastal õpetajate hinnangute põhiseis hindamisvahendist loobuda.

Grammatiliste kategooriate ja vormide test

Alates 2021. aasta kevadest võeti paralleelselt õpetajate hinnangutega kasutusele õpilaste grammatiliste kategooriate omandamise test (vt täpsemat kirjeldust Baird jt 2022). Test koosnes kahest poolest: mõistmis- ja kasutamisoskust hindavast osast. Mõistmisosas esitati õpilasele lause, mis sisaldas kindlaid keelendeid ja mille õigsust pidi laps hindama (nt öeldi lause *Kann on laual* ning õpilane pidi pildi põhjal ütlema, kas see lause on tema arvates õige või mitte). Kasutusoskuse pooles öeldi ette lause algus (nt *Kass istub ...*) ning õpilane pidi pilti vaatama ja lause lõpetama, kasutades kindlat vormi või keeleüksust. Testis kasutatud grammatilised kategooriad vastasid Sõnaveebi õpetaja tööriistades esitatud eelA1-taseme kategooriatele. Näiteks nimisõnade puhul uuriti ainsuses nimetava, omastava, osastava, alaleütleva, alalütleva, sisseütleva, seesütleva, seestütleva, kaasaütleva ning mitmuse vormidest nimetava ja omastava vormide mõistmise ja kasutamise oskust. Tegusõnade puhul sisaldasid testis kindla kõneviisi oleviku ainsuse ja mitmuse pöördevormid, lihtmineviku ja eitava kõne vormid. Lausetasandi keelenditest vaadeldi eelA1-keeletaseme kirjelduse üheksat eri tüüpi konstruktsiooni, näiteks nimisõna + nimisõna (*kassi pilt*), arvsõna + nimisõna (*kaks last*), tegusõna + kohasõna (*läheb õue*) ühendeid.

Grammatiliste kategooriate test viidi kolmel korral läbi piiratud valimiga, milles iga õpetaja valis enda õpilaste hulgast kolm projekti alguses erineva keeleoskusega last: üks õpilane, kes projekti alguses ise eesti keeles ei rääkinud; teine, kes oskas kasutada lühikesi tervikujul meelde jäänud lauseid; ning kolmas, kes oskas projekti alguses ka iseseisvalt eesti keeles lauseid moodustada. Neljandal korral ehk projekti lõpus kasutati testi kõikide projekti õpilastega (kokku 597 last).

2021. aasta kevadisest seirest selgus, et grammatilistest kategooriatest ja vormidest mõistsid vaadeldud lapsed kõiki eelA1-taseme kategooriaid. Tulemuste põhjal sai öelda, et kasutada oskasid lapsed tegusõna vormidest oleviku esimese ja kolmanda pöörde vorme ning nimisõna vormidest ainsuse ja mitmuse nimetava käände vorme. Fraasitüüpidest mõistsid lapsed kõiki eelA1-taseme kirjelduses esitatud tüüpe. Kasutada osati aga ainult tegusõna ja viisi- või ajasõna ühendeid. Lapsed mõistsid ka sagedasemaid ühendverbe (nt *lahti tegema*) ning liitsõnu (nt *lillepott*), ise neid kasutada aga ei osanud.

2022. aastal oskas nõrgema stardipositsiooniga laste rühm ehk need, kes projekti alguses veel üldse eesti keelt ei rääkinud, tegusõnavormidest kasutada ka lihtmineviku 3. pöörde ning keskmise stardipositsiooniga rühm eitava kõne 3. pöörde vorme. Nimisõnavormidest mõistsid 2022. aastal nii nõrgema stardipositsiooniga rühma kui ka selle rühma lapsed, kes projekti alguses vähesel määral eesti keelt rääkisid, kõiki küsitud käändevorme. Kasutusoskuse poolest oli 2022. aastal omandatud vormide hulka lisandunud ainult ainsuse kaasaütleva ja alalütleva käände vorm. Kokkuvõtlikult selgus, et kuigi keskmiselt on õigete vastuste hulk mõnevõrra kasvanud pea kõikide vormide puhul, oli omandatud vorme aastaga juurde tulnud väga vähe.

2023. aasta kevade testi tulemustest selgus, et nimisõnavormide kasutusoskus kuigi jõudsalt arenenud ei olnud. Lapsed oskasid kasutada ainsuse nimetava, osastava, alaleütleva, alalütleva ja mitmuse nimetava vormi, 2020. aastal alustanud õpilased ka sees- ja kaasaütleva vormi. Tegusõnavormide kasutusoskuse puhul oli 2021. aastal alustanute rühma lastel oskus kasutada ainsuse kõiki pöördevorme ning lihtminevikuvormidest 1. pöörde vormi, 2020. aastal alustanute rühm oskas kasutada aga kõikide ainsuse pöördevormide kõrval mitmuse pöördevormidest 1. ja 3. pöörde vormi. Eitavatest vormidest oskasid lapsed kasutada kolmanda pöörde vormi.

Projekti viimasel aastal, 2024. aastal kevadel tehti grammatiliste kategooriate test läbi kogu programmi õpilastega ning tulemused olid võrreldes aasta varasematega kokkuvõttes veidi madalamad, sest testi tegid läbi ka kõik erivajadusega lapsed, kes piiratud valimis ei olnud. Nimisõna vormide puhul saab tulemustest järeldada, et projektiklasside õpilased mõistavad kõiki küsitud vorme. Ka neid vorme, mis 2024. aasta testi lisati (mitmuse osastav, ainsuse seestütlev ja alaltütlev), mõistetakse hästi. Nende

vormide hulka, mida lapsed kasutada oskavad, olid lisandunud sisseütleva käände vorm. Tegusõna vormide puhul oskasid õpilased kasutada kaheksat tegusõnavormi (ainsuse kolme pöördevormi, mitmuse 1. ja 3. pöörde vormi, lihtmineviku 1. pööret ning eitava kõne 1. ja 3. pöörde vorme). Võrreldes aasta varasema seirega oli paranenud lihtmineviku vormide mõistmise ja kasutamise oskus. Kahe grupi, st 2020. aastal ja 2021. aastal alustanute tulemustes aga olulist erinevust ei olnud.

Grammatiliste kategooriate ja vormide testi tulemused näitasid õpilaste keeleoskust küllalt tõetruult, seda kinnitas ka tulemuste võrdlemine teiste meetoditega saadud andmetega. Näiteks kui õpilane testis mingit käändevormi kasutada ei osanud, ei leidunud seda vormi ka tema suulises pildikirjelduses.

Suulist tekstiloomeskust näitav pildikirjelduskatse

2022. aasta kevadel võeti õpilaste keeleoskuse hindamisel kasutusele õpilaste vaba tekstiloom (ehk jutustus-) oskust mõõtev pildikirjelduskatse. Pildikirjelduskatse puhul anti õpilastele ette igal aastal sama pilt ning paluti jutustada, mida nad pildil näevad (vt Argus, Rüütmaa 2024). Lapse jutustus lindistati, transkribeeriti ning analüüsiti seejärel kvalitatiivselt (nt sõnavara, viitesuhteid, konstruktsioone). Ka pildikirjelduskatse puhul kasutati piiratud valimit lapsi (2022. aastal näiteks 103, 2023. aastal 81 ja 2024. aastal 109 last).

Esimesel katsetuskorral ehk 2022. aasta kevadel varieerus laste jutustuste pikkus tekstisõnades 18-st 356 tekstisõnani, keskmiselt oli laste kirjeldus 81 sõne pikkune. Lekseemide arv varieerus samuti, 32-st 52 lekseemini ning keskmiselt oli ühes kirjelduses 32 eri lekseemi. Nõrgema ja tugevama stardipositsiooniga õpilaste jutustusi eristas (tugevamatel) ulatuslikum verbisõnavara. Aasta hiljem suutis projektiklassis teist aastat õppiv laps jutustada etteantud pildi järgi keskmiselt umbes 117 sõne pikkuse loo ning keskmiselt oli selle rühma õpilase pildikirjelduses kokku 43 eri sõna.

Pildikirjelduses kasutas projektiklassis õppiv laps keskmiselt 2 fraasiliiki, 2,9 fraasitüüpi ja 3,8 verbi ja laiendite kombinatsiooni. Fraasiliike oli lapse pildikirjelduses maksimaalselt neli. Enim lapsi kasutas hulga- ja nimisõnafraasi, veidi vähem kaassõnafraasi, omadussõnafraas esines vaid üksikute laste kirjeldustes.

Plussprogrammi Illuka kooli lapsed inimeseõpetuse tunnis. Foto: Anastassia Zapletnjuk

2024. aasta tulemustes on samuti näha keeleoskuse arengut, kuigi mitte nii hoogsat kui aasta varem, ning seda nii teksti üldises pikkuses (võrreldes eelmise aastaga 3–4 sõne võrra pikemad) kui ka eri lekseemide arvus (kahe rühma keskmiselt kuus lekseemi rohkem kui aasta varem). Ka konstruktsioonide tasandil on näha mõõdukalt eri tüüpi konstruktsioonide lisandumist, enamikul lastest on kirjeldustes kasutatud uusi konstruktsioonitüüpe. Kokkuvõtvalt olid aga sõnavara osas tulemused sarnased eesti emakeelega laste tulemustega (vt Kütt-Leedis 2023).

Seega võib öelda, et ka pildikirjelduskatse andmetest on näha keeleoskuse areng ning see toimus nii kirjelduse üldist pikkust, sõnavara hulka (lekseemide arv) kui ka konstruktsioone silmas pidades, ning võib julgelt väita, et selline hindamismeetod osutus suhteliselt lihtsaks ja üllatavalt tõhusaks laste keeleoskuse hindamise vahendiks.

Kokkuvõtlikult keeleoskuse eri mõõtmisvahenditest

Hinnates eri mõõtmisvahendite kasutamisel saadud tulemusi, võib öelda, et kõikidel vahenditel on oma tugevad ja nõrgad küljed. Nii on õpetajate hinnangute põhise keeleoskuse hindamise puhul positiivne see, et

meetodiga saab suhteliselt lihtsa vaevaga korrada andmed paljude õpilaste keeleoskuse kohta. Miinuseks on nende andmete mõningane subjektiivsus, eriti siis, kui õpilase keeleoskus on rohkem arenenud.

Grammatiliste kategooriate ja vormide testi mõistmise osa näitab õpilase passiivset keeleoskust hästi, kuigi tuleb arvestada, et lausekontekst on lapsele kindla üksiku vormi mõistmisel toeks ja võimalik, et mõnes teises kontekstis ei oleks see vorm lapse jaoks mõistetav. Kasutusoskuse testiosa oli aga keeruline koostada nii, et õpilase vastuses sisalduks just ootuspärane vorm (nt võib õpilane eelistada mingi kohakäände asemel kasutada hoopis tagasõnaga konstruktsiooni). Samas oli kogu testi positiivne omadus see, et see näitab laste keeleoskust üsna ilustamata kujul.

Pildikirjelduskatse miinuseks on see, et pildil kujutatud seab kindlad piirid, eelkõige sõnavarale: ei saa ju kirjeldada seda, mida pildil ei ole. Plussiks on aga see, et katse näitab õpilase reaalselt suulist väljendusoskust ning küllalt selgelt ka konstruktsioonide komplekssemaks muutumist õppija keeles.

Kokkuvõtteks aga on selgelt näha, et üks hindamisvahend täiendab teist. Kui samadelt lastelt on andmed kogutud eri hindamisvahenditega, võimaldab see panna kokku lapse keeleoskuse tervikpildi. Kõige tähtsam on see, et mitme hindamisvahendiga õpilase keeleoskuse hindamine võimaldab õpetajatel oma õpilaste keeleoskuse eri tahke märgata ning saada õpilase eesti keele oskuse terviklikum ülevaade, et õpetamist selle järgi kohandada.

Viidatud kirjandus

Argus, Reili, Tiina Rütmaa 2024. Sõnavara ja konstruktsioonide areng eesti keelt teise keelena omandava noore õppija kõnes aasta jooksul. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 20, 5–24.

Baird, Piret, Reili Argus 2022. Eesti keelt teise keelena omandavate 7–8-aastaste laste kodusest keelekeskkonnast ja eesti keele oskusest. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 18, 75–95.

Kütt-Leedis, Andra 2023. Eesti keelt esimese ja teise keelena kõnelevate laste sõnavara pildikirjelduskatse põhjal. – Emakeele Seltsi aastaraamat 69, 107–131.